

JOHN PRESTON

PÁD

ZÁHADA ROBERTA MAXWELLA

POZORUHODNÝ ŽIVOT A NEOBJASNENÁ
SMRŤ MEDIÁLNEHO MAGNÁTA

PÁD
Záhada Roberta Maxwella

JOHN PRESTON

PÁD

Záhada Roberta Maxwella

JOHN PRESTON

John Preston

Fall: The Mystery of Robert Maxwell

Copyright © John Preston, 2021

Translation © Jana Kutášová Trajtelová

Design & Layout © Ondrej Ivánek

Jacket photo © Brian Harris/profimedia.cz

Slovak edition © 2022 by N Press, s. r. o.

ISBN 978-80-8230-087-4

Cat Ledgerovej
1958 – 2020

„Takýto muž je povznesený nad čestnosť,
povedala pani Hurtlová.

Anthony Trollope, *The Way We Live Now*

„Zďaleka prišiel na tento modrý trávnik
a jeho sen sa mu zdal taký blízky, že sa ho nemohol
nezmocniť. Nevedel, že ten sen je už za ním,
kdesi v tom nesmiernom neznáme za mestom,
kde sa tmavé polia krajiny valia do noci.“

F. Scott Fitzgerald, *Veľký Gatsby*

OBSAH

Predhovor: Kráľ New Yorku	13
1. Soľná baňa	29
2. Vynorenie z tmy	36
3. Veľký hochštapler	50
4. Ťažkosti s bravčovým	61
5. Smrteľnosť	69
6. Na dne	80
7. Muž, ktorý dotiahne veci do konca	89
8. Rozbif a yorkshirský puding	99
9. Maxwellov kódex dobrého predajcu	111
10. Svetlá hasnú	119
11. Kobylka sa vracia	125
12. Spor	130
13. Písané vo hviezdach	138
14. Šialenstvo	151
15. V brlohu čierneho medveďa	164
16. XXXL	173
17. Veľmi šťastný človek	179
18. Opäť v boji	184
19. Návraty domov	190
20. Oslava desaťročia	197
21. Odpočúvanie	205

22. Nové svetlé začiatky	208
23. Prekročenie medzí	213
24. Posadnutý	223
25. Tri odchody	228
26. Čo som urobila, že som si toto zaslúžila?	232
27. Nehmotný majetok	236
28. Légumes du Maurier	243
29. Predaj korunovačných klenotov	251
30. O nič sa neobávajte	258
31. Hurikán Bob	267
32. Hlboký pád	277
33. Stratený	282
34. Nájdený	291
35. Prvá pitva	298
36. Hrdina našich čias	302
37. Druhá pitva	308
38. Štyria jazdci	313
39. Totálny výpredaj!	320
40. Beh času	328
41. Po skončení predstavenia	335
42. Pravý Škót	341
PodĎakovanie	345
Poznámka prekladateľky	347
Poznámky k zdrojom	348
Menný register	362

Predslov

Král' New Yorku

Jachta, ktorá sa začiatkom marca 1991 pomaly preplavila manhattanskou úžinou East River, zakotvila vo Water Clube na Východnej 30. ulici a spôsobila značný rozruch – presne tak, ako to zamýšľal jej majiteľ. V prvom rade bola oveľa väčšia než susedné jachty – bola taká veľká, že zaberala osem kotvísk namiesto jedného zvyčajného. Žiarivobielu jachtu, ktorá mala štyri poschodia a navrchu stožiar obložený satelitným zariadením, bolo jasne vidieť už zo vzdialenosti niekoľkých blokov.

Identita tohto muža a dôvod jeho návštevy New Yorku sa čoskoro stali predmetom mnohých vzrušujúcich špekulácií. Boli na titulných stranách niektorých novín, kde dokonca nahradili správy o konci vojny v Zálive. Kto bol tento „statný tlačový barón s hustým obočím, hranatou čelusťou a lišiackym úsmevom“?

To málo, čo sa o ňom vedelo, ešte viac podnecovalo všeobecnú zvedavosť. Narodil sa v Československu do sedliackej rodiny a podľa všetkého počas vojny bojoval za britskú armádu, ktorá ho odmenila jednou z najvyšších britských medailí za statočnosť. Vedelo sa, že teraz je majiteľom obrovskej rezidencie a „prenosného telefónu so štyridsiatimi tlačidlami“. Charakterizovali ho aj ako „symbol veku blesku – veku veľkých snov a veľkých obchodov“.

Jeho súkromný život bol zrejme poznačený hroznou tragédiou a jeho obchodná kariéra kontroverzná. Jeho osobný majetok sa odhadoval na jednu až dve miliardy dolárov a s istotou sa očakávalo, že do konca roka táto suma porastie o niekoľko miliónov. Jednou z mnohých tlačovín, ktoré vlastnil, bol denník *Daily Mirror*, najpredávanejšie lavicové bulvárne noviny vo Veľkej Británii. Už to samo osebe mu zabezpečilo enormný politický vplyv. Podľa Boba Bagdikiana, dekana Fakulty pre postgraduálne štúdium žurnalistiky na Berkeley, „ani Július Cézar, ani Franklin Roosevelt, ani žiaden pápež nemal k dispozícii toľko moci, aby vplýval na informácie, na ktoré sa spolieha toľko ľudí“.

Newyorčania museli ešte niekoľko dní počkať, kým po prvýkrát zazreli vlastníka jachty. No keď ho raz zazreli, tak ľahko naňho nezabudli. 13. marca o deviatej ráno konvoj dlhých limuzín zastavil pri novinovom stánku na 42. ulici. Z prvej limuzíny vystúpil extrémne veľký muž oblečený v kabáte z ľavej srsti, s červeným motýlikom a zeleno-bielou pruhovanou čiapkou na hlave.

Na muža svojej veľkosti vyskočil na chodník nečakane obratne. Obkolesil ho dav asi tristo ľudí vrátane niektorých televíznych štábov, aby mohli byť svedkami jeho príchodu. „Gratulujem!“ vykrikol jeden z prítomných. Iný zvolal trikrát hurá. Keď zazneli ovácie, muž sa radostne usmial a zložil si čiapku, pričom odhalil hlavu s prekvapivo tmavými vlasmi. Zamával čiapkou vo vzduchu a potom druhou rukou naznačil ľuďom, aby stíchli.

Ovácie ustali.

„Toto je veľký deň,“ oznámil svojím dunivým sladkastým hlasom. „Veľký deň pre mňa, ale najmä pre New York. Po dlhom čase sú aj Newyorčania svedkami niečoho dobrého. Toto mesto si prestalo veriť. Ľudia odchádzajú. Hovorím dosť! New York má stále čo povedať. Fakt, že som si vybral New York, je prejavom obrovskej dôvery voči tomuto mestu.“

Potom, držiac obe ruky nad hlavou, zovrel päste na znak víťazstva a pokračoval.

„Je to zázrak,“ povedal. „Zázrak na 42. ulici!“

V tom momente k nemu prišli dvaja policajti a požiadali ho, aby už išiel ďalej. Vysvetlili mu, že problém s týmto neobvyklým prejavom úcty bol v tom, že sa naňho prišlo pozrieť príliš veľa ľudí a zasahovali do cesty; výsledkom boli dlhé kolóny v oboch smeroch. Samozrejme, povedal muž, to posledné, čo by chcel, je spôsobiť neprijemnosti. No nešiel späť do svojej limuzíny. Kráčal ďalej po 42. ulici a kabát z tavej srsti sa tiahol za ním. Dav sa nerozišiel, naopak, spolu s televíznymi štábmami ho nasledoval a v žiadnom prípade ho nechcel spustiť z dohľadu.

Muž sa volal Robert Maxwell a toto bol deň, keď sa naplnili všetky jeho sny.

Neskôr Maxwell často rád vravel, že jeho príchod do New Yorku bol odpoveďou na prosbu. Mesto vo svojej ťažkej hodine potrebovalo spasiteľa a Bob Veľký (Bob the Max), ako sa začal prezentovať, sa nechystal svojej povinnosti vyhýbať. Nebola to celkom pravda – vlastne to vôbec nebola pravda –, ale uprostred všetkého toho vzrušenia nemal nik náladu na to, aby sa trvalo na detailoch.

Pred osemnástimi mesiacmi, na jeseň v roku 1989, novinárov v Orlande, v Newporte v štáte Rhode Island a vo Fort Lauderdale prekvapilo, keď dostali listy s otázkou, či by neprišli a nepracovali nejaký čas v New Yorku. Každý, kto prejavil záujem, následne dostal – prísne dôverný – zoznam inštrukcií, čoho sa vyvarovať, ak by sa rozhodli ponuku prijať:

- ak vás niekto osloví, nezastavujte sa a nehovorte s ním,
- nenavštevujte reštaurácie v blízkosti kancelárie,
- nenadväzujte očný kontakt s okoloidúcimi.

Jim Hoge, vydavateľ denníka *New York Daily News*, zároveň zasadil prvý úder bitky, o ktorej bol presvedčený, že bude bojom na život a smrť. *New York Daily News* bol najstarší

a najikonickejší bulvárny denník v Amerike. V čase svojho rozkvetu sa predával v náklade 2,4 milióna výtlačkov denne – čo bolo viac než štvrtina populácie mesta.

Drzé robotnícke noviny, vášnivo hrdé na rozsah a hĺbku svojich predsudkov, sa rady prezentovali ako „poctivý hlas New Yorku“. Toto tvrdenie nezodpovedalo skutočnosti, keďže viedli aj pravidelnú rubriku Krajina gangov – istý druh spoločenského denníka podsvetia, ktorý zaznamenával vzostupy a pády najznámejších predstaviteľov organizovaného zločinu v meste, akými boli Vincent „Chin“ Gigante a Anthony „Gaspipes“ Casso.

No čas rozkvetu týchto novín bol dávno minulosťou. Už roky ich ochromovala vysoká prezamestnanosť, časté podvody a prehnane vysoké výplaty. Ich tlačiarenské zariadenia boli také staré, že sa hovorilo, že tlačiarci z nozdier vyfukovali čiernu farbu ešte niekoľko hodín po tom, čo im skončila šichta. V roku 1989 mali noviny stratu dva milióny dolárov mesačne.

Hoge sa v snahe zlomiť moc odborov rozhodol, že bude bojovať. Svoje ťaženie naplánoval s mimoriadnou presnosťou. Ak vstúpi do štrajku – o čom bol presvedčený –, mal v pláne udržiať chod novín pomocou pracovníkov, ktorí neboli súčasťou odborov. Preto vyzval žurnalistov z okolia mesta, aby prišli do New Yorku. V bývalom sklade obchodného domu Sears v New Jersey dokonca postavil plnohodnotnú repliku redakcie novín, takže ľudia dostali náležitý výcvik vopred. Sklad bol obkolesený plotom z pletiva s ostnatým drôtom a nepretržite ho strážila ochranka s nemeckými ovčiakmi.

Rozhodnutie je tvrdé, povedal Hoge odborom. Buď budú akceptovať nové pomery, pričom sa dramaticky zredukujú pracovná sila, alebo sú noviny odkázané na zánik. Nikoho neprekvapilo, že vyjednávania čoskoro stroskotali. 20. októbra 1990 vedenie novín prepustilo väčšinu zo svojich 2400 zamestnancov v odboroch.

Bolo to prakticky vyhlásenie vojny.

To, čo nasledovalo, bolo opisované ako vášnivý boj Newyorčanov o svoje mesto. Hoge nielenže využíval novinárov

mimo odborov, zamestnal aj neodborových vodičov na rozvoz novin. Nákladné autá im pravidelne ohrozovali zápalné bomby a vodičov neraz zbili. Novinárov, ktorí štrajk nepodporovali, oplúvali na ulici, keď prechádzali pomedzi demonštrantov pred redakciou. Protestné zhromaždenia rozháňala špeciálne vyzbrojená polícia. Starosta David Dinkins aj newyorský arcibiskup, kardinál John O'Connor, vyzývali na pokoj.

Nik si ich však nevšímal.

Potom prišiel na rad Hogeov najviac poburujúci krok. Po zastrašovaní štrajkujúcimi sa mnohí pouliční predavači novin z mesta vytratili. Hoge namiesto nich najal bezdomovcov, aby predávali jeho noviny. Ako sa dalo predvídať, následne sa napätie ešte vystupňovalo. „Hoge používa tú najzúfalejšiu skupinu ľudí v našom meste, aby za neho robila špinavú prácu,“ povedal George McDonald, líder najväčšieho odborového zväzu, Rady spojených tlačiarenských odborov. „Nabudúce bude používať na predaj svojho všivavého plátku chudobné deti.“

Aj inzerenti sa stratili. Do 11. novembra 1990 sa noviny zmenšili na tretinu svojho pôvodného rozsahu a mali už len štyri celostranové inzeráty. 12. decembra, necelé dva mesiace od začiatku štrajku, bolo zaznamenaných už 888 „vážnych incidentov“, 144 zatknutí, 66 zranení, 11 hospitalizácií a 147 zničených alebo poškodených dodávok.

Napriek všetkému svojmu úsiliu začínal mať Hoge podozrenie, že v tejto bitke nemôže zvíťaziť nik. Majitelia novin zo *Chicago Tribune* naznačovali, že už toho majú dosť, a chceli noviny predať. Hoge a McDonald mali spoločnú jedinú vec, a to nádej, že by sa sčista-jasna mohol objaviť niekto, kto by noviny kúpil – niekto so zjavne bezodným vreckom a vášnivou chuťou ovplyvňovať a formovať verejnú mienku. Ako povedal McDonald: „Vlastníctvo *Daily News* je ako navštívenka, ktorá otvára dvere u šejkov, kráľov a kráľovien.“

Vo februári 1991 mali noviny už len dvadsať strán a náklad klesol na menej než 300 000 kusov. Všetkých sa zmocnila temnota, takže sotva niekto venoval čo i len malú pozornosť tomu,

keď Robert Maxwell oznámil, že má záujem o kúpu amerických novín v hodnote okolo „150 miliónov dolárov“.

Potom prišiel ďalší úder. Mestskí kvetinári sa hromadne rozhodli, že noviny na inzerovanie svojich služieb v týždni pred dňom svätého Valentína nepoužijú – pričom ide pre nich o tradične najziskovejší týždeň roka. 4. marca Hoge vydal vyhlásenie: „*New York Daily News* prestanú 5. marca 1991 vychádzať, ak sa do tohto dátumu nedosiahne záväzná dohoda o predaji novín.“

Hoci o tom takmer nik nevedel, Maxwell už do New Yorku vyslal svojho zástupcu, ktorý mal zmapovať situáciu a začať s diskretnými predbežnými rokovaniami s Hogeom aj s odborníkmi. Ian Watson bol šlachovitý Škót, ktorý bol šéfredaktorom Maxwellových novín *The European*. Prvýkrát pochopil, aká je situácia, keď pozval na večeru dvoch zástupcov odborov.

Watsonovi nik nezamýšľal vopred povedať, že distribúciu novín už dlho riadila mafia. Okrem toho, že si brali percentá z predaja, používali dodávky s novinami na rozvoz drog. Watson sa domnieval, že pri pohároch whisky Chivas Regal vedú všetci traja dokonale priateľský rozhovor o potrebe akceptovať zníženie počtu zamestnancov.

„Povedal som im: pozrite, páni, už nemáme veľa času. Pokiaľ sa s vami nedohodneme, tieto noviny o desať dní skončia. Sme vašou poslednou nádejou. Keď som skončil, chvíľu nikto nič nepovedal a potom sa jeden z nich opýtal: ‚Boli ste už niekedy v New Yorku, pán Watson?‘“

Watson odpovedal, že už bol, hoci tam nechodí často. „Zástupca odborov nato povedal: ‚Dnes večer ste boli voči nám nesmierne štedrý, pán Watson. Naozaj veľmi štedrý. A ja vám chcem tú láskavosť vrátiť. Ak na nás budete ďalej takto tlačiť, nájdu vás aj vášho skurveného tlstého šéfa plávať dolu riekou Hudson s podrezanými hrdlami.‘“

Potom sa postavili a odišli.

O dva dni neskôr, nedbajúc na Watsonovo varovanie, Maxwell zrealizoval svoj starostlivo zinscenovaný vstup do

New Yorku. Na ďalšie ráno sa s ním Hoge po prvýkrát stretol v ústredí vydavateľstva Macmillan na Piatej avenue – Maxwell spoločnosť kúpil koncom roka 1988 za 2,6 miliardy dolárov.

Hoge mohol očakávať čokoľvek, ale toto určite nie. „Pamätám sa, že v istej chvíli prišiel komorník so strieborným podnosom, na ktorom bol Maxwellov obed. Položil podnos pred neho a odišiel. Nato som počul veľký rachot. Zdvihol som pohľad od toho, čo som práve robil, a videl som, že Maxwell zdvihol podnos a hodil ho na dlážku. Prišiel komorník a povedal: ‘Áno, pane?’ Maxwell na to: ‘Je to studené. Doneste mi niečo iné.’ A potom sa vrátil k práci, zatiaľ čo komorník začal všetko zbierať zo zeme. Najviac ma na tom zarazilo, že sa obaja správali, akoby sa vôbec nič zvláštne nestalo.“

Maxwell povolal z Londýna množstvo ľudí, aby mu s rokovaniaми pomohli. Bol medzi nimi aj Richard Stott, šéfredaktor *Daily Mirror*. Keď ich lietadlo pristálo, išli rovno na Maxwellovu jachtu *Lady Ghislaine*, pomenovanú po jeho najmladšej dcére. Stott si tam všimol čosi, čo naňho veľmi zapôsobilo. Trvalo to iba zlomok sekundy, ale v nasledujúcich mesiacoch na to často myslel.

„Keď sme prišli, Maxwell jachtu ukazoval skupine školákov. Keď nás uvidel, na tvári sa mu na malý moment objavil pocit úľavy, takmer potešenia, a potom si opäť nasadil masku. Nemyslím si, že to bolo preto, že vidí práve nás: bolo to preto, že sme mali tváre, ktoré poznal. Na malý okamih bolo možné zazrieť osamelosť muža, ktorý sa rád s každým zoznámil, ale nikoho nepoznal. Boli to pochybnosti a hlboká neistota skutočného outsidera, muža, ktorý cíti, že ho druhí zo svojho sveta vylúčili, a preto sa rozhodol, že si vybuduje svoj vlastný svet, v ktorom sa hrá jeho hra podľa jeho pravidiel.“

Nasledujúce ráno, keď sa vyjednávania naozaj začali, Maxwell zabral vrchné poschodie vydavateľstva Macmillan, aby dal každému z vedúcich odborov vlastnú kanceláriu. Ďalšie štyri dni takmer nespál, neustále sa presúval z jednej kancelárie do druhej a hostil zahŕňal prívalom hrozieb, sľubov a lichôtok.